

JÕGEVA MAAKONNA KARJÄÄRIDE HAUDELINNUSTIKUST

Jaanus A u a
Kivi 1-1, Jõgeva EE2350

Autori uurimisel on umbes 1500 ruutkilomeetri suurusel alal Jõgeva maakonnas paiknevad 13 karjääri, millest pideva vaatluse all on kümme: Sulustvere ja Kalana paekarjäärid, Siimusti kruusa- ja liivakarjäär, Röövlimäe, Soosaide ja Tooma liivakarjäärid, ning Vaiatu, Reastvere ja Kärde kruusakarjäärid. Veekogusid on neist Kalana, Tooma, Siimusti ja Röövlimäe (sademeterohkel aastal) karjäärides, saared (2) aga ainult Siimustis.

Kuni 1993. aastani oli maakonna karjäärides leitud pesitsemas 22 liiki linde (Aua 1993). 1997. aasta suveks oli tõestatud veel kahe liigi - tuttvardi ja põldtsiisitaja - olemasolu.

Tuttvarti oli varem vaadeldud ainult ühel korral juhukülalisena (Röövlimäe karjääris 1995. a.). 1996. aastal leiti korraga 4 pesa Siimusti karjäärijärvekese saartelt jõgitiirude kolooniast. Hilisemal kontrollimisel selgus, et kõikides pesades olid pojad koorunud, kuid veekogul endal ei õnnestunud vaadelda ühtki pesakonda. 1997. aastal oli pesitsevaid paare samas juba viis. Nüüd õnnestus vaadelda vaid ühte pesakonda ning sedagi ainsal korral, olgugi et taas koorusid pojad kõikides pesades.

Laulvale põldtsiitsitajale juhtis 1997. aasta juulikuus Vaiatu karjääris tähelepanu Jaanus Elts. Karjääri väiksust arvestades võis eeldatav pesa asuda ka väljaspool karjääri. Kuid mõni päev hiljem Reastvere karjääri külastades oli võimalus kuulata koguni kahte laulvat põldtsiitsitajat ning näha neid ka karjääris tegutsemas.

Uute haudelindude registreerimine on olnud vaatlustel vaid üks eesmärkidest. Töömahukama ja ehk huvitama poole moodustab uurimisala karjäärides püsivamalt pesitsevate liikide jälgimine. Siinkohal esitan mõningaid andmeid neist nelja kohta.

Sinikael-part. Pärast 1979. aastal Siimusti karjääris pesitsemist kohati liiki haudelinnuna järgmisel korral alles 1995. aastal Röövlimäe karjääris ning 1997. aastal Siimusti karjääris. Kuna Siimusti karjäärijärvekese toitelus on viimastel aastatel oluliselt paranenud ja veetaimestiku areng intensiivistunud, siis võib loota, et liigist saab püsiv pesitseja juba lähiaastail.

Jõgitiir pesitses veel 1993. aastal Siimusti karjääris üksikpaarina, kuid 1996. aastal oli pesitsevaid paare juba viis ning 1997. aastal koguni seitse. Tõenäoliselt on pesitsuskogum jõudsalt kasvanud just tänu headele pesitsustingimustele, sest nii 1996. kui ka 1997. aastal lennuvõimestus vähemalt 80% koorunud poegadest. Viimasel kahel aastal enamuse poegi rõngastati ja 1998. aastal on kavas püüda ka vanalinde, selgitamaks kolooniat täiendavate isendite päritolu.

Väiketülli arvukuses möön püsib. 1997. aasta suvel külastatud 10 karjääris registreeriti vaid kaks pesakonda (Reastvere, Kalana) ja üks võimalik pesitsemine (Sulustvere). Enam kui 10 aastat kestnud arvukuse languse peapõhjuseks näib olevat sobivate pesapaikade vähenemine.

Kaldapääsukese kolooniad on pideva vaatluse all juba 1995. aastast. 1997. aasta juuli keskpaigaks oli rõngastatud 999 isendit (nii pesapoegi, noorkui ka vanalinde) kolooniates toimuva uurimiseks. Käesolevas artiklis on ära toodud vaid üldandmed.

1995. aastal pesitses kahes kontrollitud koloonias kokku ca 250 paari: *Siimustis* 50, *Vaiatus* (Siimustist ca 20 km NEE) 200.

1996. aastal oli uus koloonia (ca 25 paari) tekkinud *Röövlimäe* karjääri (Siimustist ca 1 km edelas), kuid sinna pesitsema asunud isendite päritolu jäi selgusetuks. Nii Siimustis kui ka Vaiatus oli pesitsevate paaride arv aga langenud (kokku ca 150 paari), kusjuures osa Siimustis 1995. aastal pesitsenud linde oli ümber asunud Vaiatusse, Vaiatu koloonia oli aga karjääri piires asukohta vahetanud. Lisaks leiti *Tooma* karjäärist (Siimustist ca 25 km NNE) pesitsemas 50 paari ja *Kärdes* (Siimustist ca 15 km kirdes) avastati seni teadaolevatest suurim, enam kui 400 pesitsuspaariga koloonia.

1997. aastal oli Röövlimäe koloonia teadmata põhjusel hüljatud ning osa seal pesitsenud isenditest oli ühinenud Siimusti kolooniaga. Viimane (60 paari) oli asukohta vahetanud ja lisaks sellele sattus erosioonivaringu alla - hukkus mitukümmend pesa koos munade, poegade ja vanalindudega. *Soosaide* karjääri (Siimustist ca 1,5 km kagus) oli tekkinud hiliste pesitsejate koloonia (ca 15 paari), ning olgugi, et "nomaadide" päritolu jäi selgitamata (tabati vaid üks emaslind), võib arvata, et tegemist oli Siimustist varingu tõttu üle kolunud isenditega. 1997. aastal avastati koloonia ka *Reastveres* (ca 300 paari, Vaiatust

ca 8 km NNW). Kontrollimisel selgus, et selles koloonias oli palju Vaiatus 1995. aastal pesitsenud isendeid. Võimalik, et arvukuse langus Vaiatus 1996. aastal oli tingitud sealsete pesitsejate ümberasumisest Reastveresse. Vaiatu koloonia ise oli veelkord asukohta vahetanud, kosunud aga taas ca 200 paari suuruseks. Kahjuks õnnestus koloonia uue asukoha tõttu kontrollida vaid tähtsusetult hulka pesitsejatest. Tooma karjääris oli erosiooni ja rebaste rüüste tõttu arvukus langenud umbes kaks korda (ca 25 paarini), Kärde 400-paarine koloonia oli aga inimtegevuse tõttu täielikult hävitatud. Seetõttu võis arvukuse mõningane tõus 1997. aastal Vaiatus ja Siimustis olla tingitud Kärdes pesitsenud isendite hajumisest ümberkaudsetesse kolooniatesse.

Tervikuna võib kaldapääsukese arvukust hinnata viimasel kolmel aastal suhteliselt stabiilseks.

Kirjandus. Aua, J. 1993: Karjääride linnustikust. - Hirundo 2 (13): 28-34.

Birds of quarries in Jõgeva county

In 13 quarries (7 gravel, 4 sand and 2 limestone quarries) at a 1500 sq. km. study area in Jõgeva county altogether 24 breeding bird species have been found. Two of these were added in the last four years (the Tufted Duck in 1996 and the Ortolan Bunting in 1997).

The nesting of Mallards has become more frequent in the latest years. The Common Tern has increased from one pair in 1993 to seven in 1997. At the same time the numbers of the Little Ringed Plover are continuously low, which seems to be caused by the decrease of suitable nesting habitats.

The genesis of Sand Martin colonies is described in detail, as the species has been the object of special study since 1995. In general, the numbers of Sand Martins have stayed relatively stable in the last three years.

